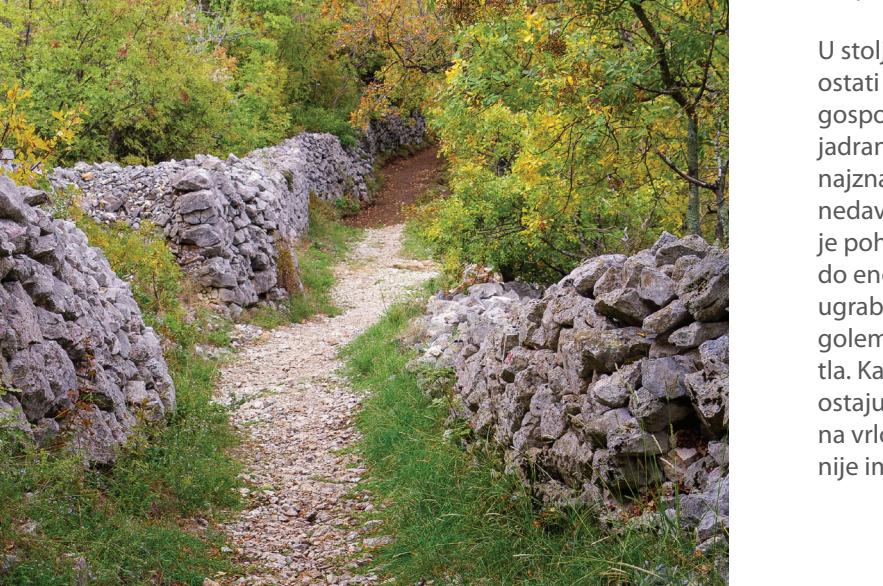

Krajolik našega krša gotovo je nemoguće zamisliti bez dugačkih suhozidâ¹ i suhozidnih terasa te kamenih kućica i skloništa. Danas, kada divlja vegetacija prekriva nekad vrijednu obradivu zemlju, ova poštovanja vrijedna graditeljska djela stoje kao dokaz opsega ljudskog djelovanja u krajoliku.

Suhozidâ ima zaista mnogo – do danas im se ne zna broj ni duljinu. U očima posjetitelja oni ubrzo postaju nerazdvojni dio doživljaja našega mediteranskog krajolika, a domaćima predstavljaju dokaz kontinuiteta i golema, gotovo neshvatljiva truda koji su njihovi predci ulagali u život na škrtom kamenjaru. Napušteni suhozidni krajolici zamrznuti su priča o negdašnjem čovjekovu načinu života i gospodarenju okolišem. Ako znamo što tražimo, iz njih možemo iščitati neočekivano mnogo važnih podataka o njihovim stvaraocima: kako su gospodarili krajolikom, čime su se hrаниli, s kakvim su se problemima susretali te što su posebno cijenili.

¹Suhozid: tehnika izgradnje zidova od kamena "na suho", bez uporabe veziva (morta). Hrvatski opći leksikon (1996).

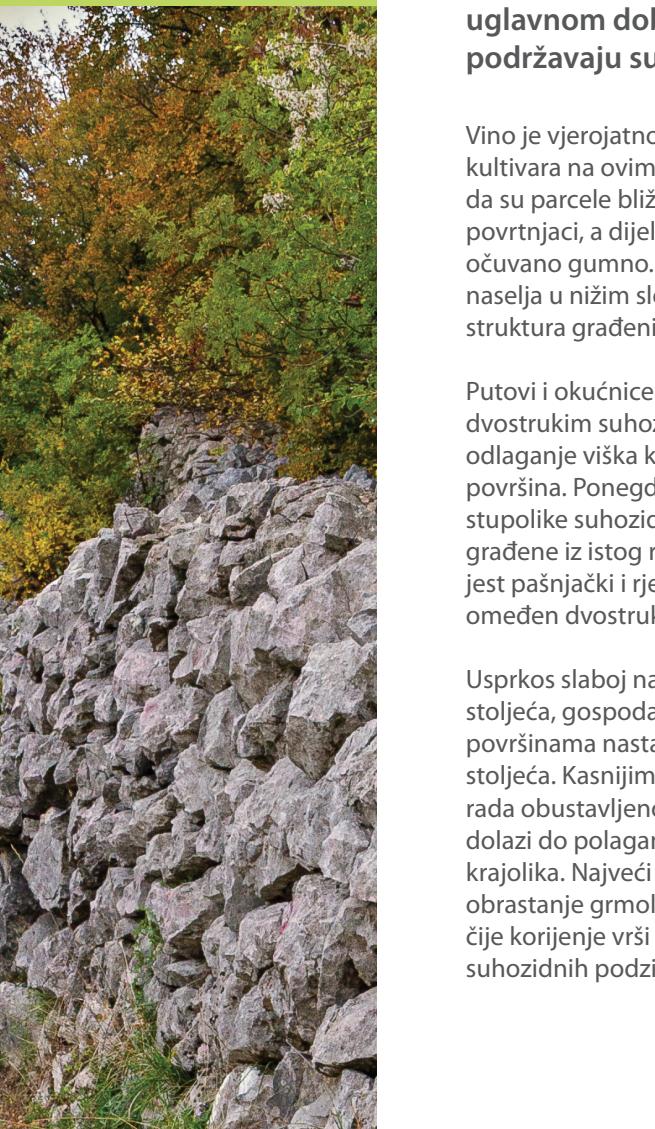

O POVIJESTI SUHOZIDA

Ograničeni arheološki dokazi o korištenju suhozida kao konstruktivne tehnike vežu se već uz ljudske zajednice mlađega kamenog doba. No pravi procvat ove vrste gradnje dolazi u brončanom dobu s ilirskim narodima, čije su rašireno stočarenje, proto-državno društveno ustrojstvo, ratovi i kultovi, proizveli masivnu i čvrstu zidanu gradnju koja je u obliku gradina i obrednih humaka nerijetko preživjela do danas.

Antika na naše prostore donosi vapno kao prvi vezivni materijal, no suhozid se nastavlja koristiti kao način izgradnje skromnijih, narodnih građevina te kao sredstvo organizacije krajolika. Kao najvažniji suhozidni spomenici iz tog doba ostaju nam pravilni suhozidni rasteri zemljinih posjeda kao što su grčka *hora* u polju kraj Starigrada na Hvaru te rimski *ager* sjeverno od Pule. Suhozidi su u rimsко doba građeni i u svrhu razgraničenja pašnjakačkih posjeda što dokumentira suhozid s latinskom inskripcijom iznad Jablanca koji obilježava nekadašnju granicu između dvaju ilirskih plemena.

U stoljećima koja slijede suhozidne će ogradi ostati glavno sredstvo vlasničkog razgraničenja i gospodarske organizacije prostora na području jadransko-dinarskoga krša, no zanimljivo je da najznatniji dio njih zapravo nastaje razmjerno nedavno. U drugoj polovici 19. stoljeća filoksera je poharala vinograde zapadne Europe te dovela do enormnog porasta cijene vina. Naši su krajevi ugrabili tu tržišnu priliku pa su pod lozu dovedene goleme i često vrlo nepristupačne površine krškog tla. Kao spomenik tog razdoblja diljem obale i otoka ostaju nam brojne i impozantne suhozidne terase na vrlo strmim i kamenitim zemljistima koja ranije nije imalo smisla kultivirati.

O SUHOZIDIMA NASELJA KOTOR

Vještina zidanja usuho predstavljala je preduvjet opstanka u krševitu krajoliku istočne obale Jadrana i njezina zaleda te je njome u određenoj mjeri vladao gotovo svaki fizički sposoban stanovnik ovog prostora. Do njezina zamiranja dolazi tek raširenijom dostupnošću portland cementa, a potom i mehanizacije u drugoj polovici 20. stoljeća.

Vino je vjerojatno predstavljalo jedan od važnijih kultivara na ovim površinama, no valja pretpostaviti da su parcele bliže naselju bile korištene kao povrtnjaci, a dijelom i oranice, čemu svjedoči i očuvano gumno. Neke od terasa neposredno kraj naselja u nižim slojevima kriju ostatke povijesnih struktura građenih vapnenim vezivom.

Putovi i okućnice unutar naselja omeđeni su debljim dvostrukim suhozidima koji su ujedno služili i za odlaganje viška kamena izvađenog iz obradivih površina. Ponegdje na Kotoru nalazimo i na osobite stupolike suhozidne strukture koje su vjerojatno građene iz istog razloga. Prostor dalje od naselja jest pašnjaci i rjeđe isparcelirani te je uglavnom omeđen dvostrukim suhozidima.

Usprkos slaboj naseljenosti Kotora posljednjih stoljeća, gospodarska se aktivnost na ovim površinama nastavila sve do druge polovice 20. stoljeća. Kasnijim prestankom poljoprivrednog rada obustavljeno je i održavanje suhozidâ pa dolazi do polaganog propadanja ovoga kulturnoga krajolika. Najveći je čimbenik u tom procesu s gromačama općenito. Sudeći po odazivu i entuzijazmu 40-ak sudionika, Crikveničani su neupitno zainteresirani za sudjelovanje u obnovi svoje suhozidne baštine.

VOLONTERSKE RADIONICE KAO SREDSTVO ODRŽAVANJA KULTURNOGA KRAJOLIKA

U posljednje se vrijeme suhozid ponovno aktualizira i pobuđuje velik interes javnosti kao element identiteta naše obale i njezina zaleda te kao tehnika od velike praktične važnosti u održavanju kulturnog i gospodarskoga krajolika na kršu. Slijedom toga, diljem obale sve su češće direktnе akcije obnove suhozidne baštine ili čak izgradnje novih suhozidâ, u kojima podjednako sudjeluju lokalno stanovništvo i posjetitelji područja na kojima se te akcije odvijaju.

Zidanje usuho nudi veliku didaktičku vrijednost i osobno zadovoljstvo za moderne pojedince koji često prvi put imaju priliku nešto izgraditi vlastitim rukama i lokalno raspoloživim materijalom.

Ono služi i kao svojevrstan generacijski most te prigoda da stariji članovi zajednice poduče mlađe naraštaje ovoj nekadašnjoj tehnici vještini. Zbog svega toga nedavним je rješenjem Ministarstva kulture vještina zidanja *usuho* preventivno zaštićena kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske.

Slijedom ovih pozitivnih trendova, 19. i 20. listopada 2013. u organizaciji Muzeja Grada Crikvenice i udruge 4 GRADA DRAGODID, održana je prva Radionica očuvanja gromača na Kotoru. Cilj prve radionice bio je ocijeniti interes lokalnog stanovništva za ovaku vrstu angažmana i rad s gromačama općenito. Sudeći po odazivu i entuzijazmu 40-ak sudionika, Crikveničani su neupitno zainteresirani za sudjelovanje u obnovi svoje suhozidne baštine.

Tijekom dvodnevног trajanja radionice obnovljeno je oko 20 metara urušenih podzidâ terasa te nešto dvostrukih suhozidâ u samome naselju. Sudionici su stekli vrijedno iskustvo u osnovnim tehnikama zidanja, a nešto starijih sugrađana podijelilo je svoje priče o nekadašnjem načinu života i važnosti gromača.

Radionica je prošla u odličnoj atmosferi te pokazuje jasnu perspektivu da se nastavi i u sljedećim godinama. Ako se ostvari, bit će to odlično rješenje za održavanje kulturnoga krajolika oko Kotora i važna promocija važnosti gromača čije će se implikacije odraziti na širi crikvenički kraj.

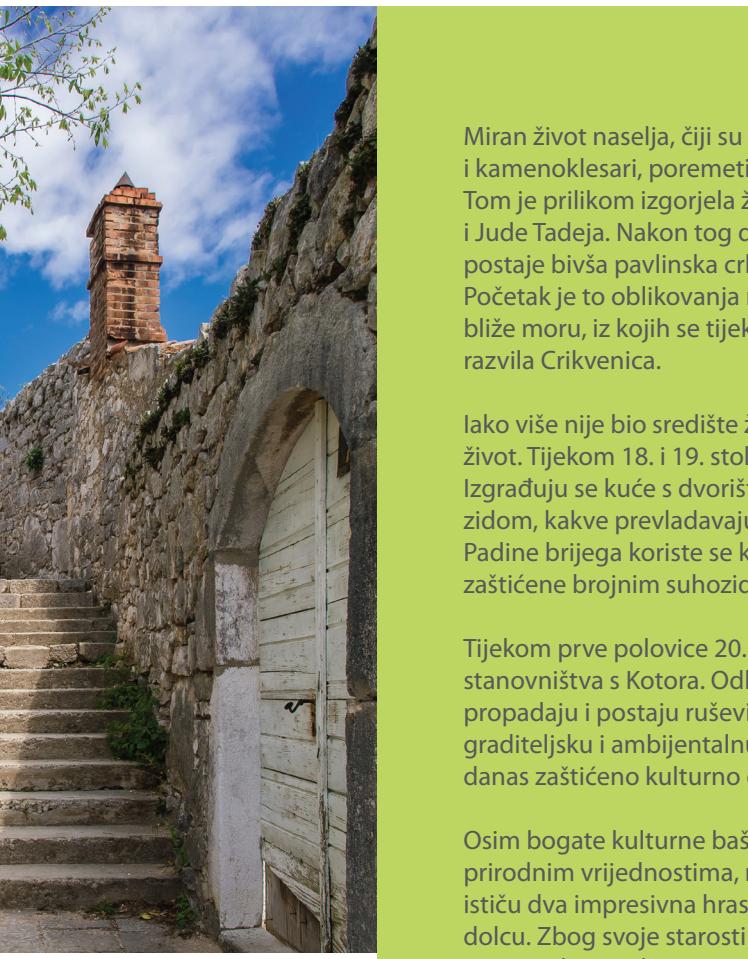
IZ PROŠLOSTI KOTORA

Brijeg Kotor je biser prirodne i kulturne baštine čija ljepota i mir, unatoč blizini Crikvenice, mnogima ostaje neotkrivena. Svojim položajem, iznad ušća Dubračine, na vratima Vinodolske doline, Kotor je ljudima oduvijek bio zanimljivo mjesto. S njega se nadzirala luka u podnožju brijega, koja je već od prapovijesti bila pogodan prostor za komunikaciju između kopna i otoka Krka.

Najstariji trag ljudskog boravka na Kotoru pronađen je na Godaću. Na tom su mjestu vjerovatno boravili lovci-sakupljači u razdoblju srednjega kamenog doba, odnosno mezolitika, koje je trajalo između otprilike 10 000. i 6000. godine pr. Kr. Nekoliko tisuća godina kasnije, u razdoblju brončanog doba, tijekom drugog tisućljeća prije Krista, na vrhu brijega izgrađeno je gradinsko naselje utvrđeno bedemom.

Na području Hrvatskog primorja u prvom je tisućljeću prije Krista obitavao narod Liburna. Njihova je prisutnost zabilježena i u podnožju Kotora, na Stolniču gdje se nalazi grobni humak datiran na prijelaz 10. u 9. st. pr. Kr. Bio je to grob osobe visokoga društvenog statusa, na što upućuju oblik ukopa i grobni prilozi u kojima se isprepleću utjecaji naroda Japoda i Liburna.

Način života starosjedioca mijenja se kad područje Liburnije potпадa pod vlast Rimskog Carstva. Tijekom 1. st. pos. Kr. u podnožju brijega, uz luku na ušću Dubračine, nastaje velika keramičarska radionica. Ovaj je prostor u 3. st. pos. Kr. poznat pod nazivom *Ad turres*, što bi u prijevodu značilo Kod tornjeva, odnosno kula. Jedna od kula koja je štitila naselje, luku i radionicu nalazila se na Godaću. Dolaskom Hrvata latinski je naziv *Ad turres* preoblikovan u ime Kotor.

O ranosrednjovjekovnom Kotoru ne znamo ništa. Prvi spomen naselja potječe tek iz 14. stoljeća. Tada je Vinodol bio u vlasti feudalne obitelji Krčkih knezova, kasnijih Frankapanova. Posjed Kotor pripadao je u srednjovjekovnu općinu Grižane, a od 15. stoljeća postaje samostalna općina. Kotor je ujedno bio i središte župe. Njezini su stanovnici bili izrazito posvećeni Crkvi, na što upućuje velik broj zabilježenih crkava i bratovština. Do danas su sačuvane crkve svetih Šimuna i Jude Tadeja, svetog Jurja, svetog Stjepana i svete Trojice. Ostale nisu sačuvane, već o njihovi postojanju svjedoče samo imena predjela, kao što su Vidovo i Mihovilovo. U 15. st., darovnicom Frankapanova, Kotor je pripao franjevcima s Trsata, dok je područje današnje Crikvenice postao posjed pavlinskog samostana na ušću Dubračine.

Miran život naselja, čiji su stanovnici bili vrsni zidari i kamenoklesari, poremetio je požar 1776. godine. Tom je prilikom izgorjela župna crkva svetih Šimuna i Jude Tadeja. Nakon tog događaja središte župe postaje bivša pavlinska crkva na ušću Dubračine. Početak je to oblikovanja nekoliko sela smještenih bliže moru, iz kojih se tijekom 18. i 19. stoljeća razvila Crikvenica.

Iako više nije bio središte župe, Kotor nastavlja svoj život. Tijekom 18. i 19. stoljeća naselje se razvija. Izgrađuju se kuće s dvorištima ograđenima visokim zidom, kakve prevladavaju i u ostatku Vinodola. Padine brijega koriste se kao obradive površine zaštićene brojnim suhozidima.

Tijekom prve polovice 20. stoljeća traje iseljavanje stanovništva s Kotora. Odlaskom ljudi kuće ubrzano propadaju i postaju ruševine. No to nije umanjilo graditeljsku i ambijentalnu vrijednost naselja koje je danas zaštićeno kulturno dobro Republike Hrvatske.

Osim bogate kulturne baštine Kotor obiluje i prirodnim vrijednostima, među kojima se posebice ističu dva impresivna hrasta medunca u Guljanovu dolcu. Zbog svoje starosti i ljepote zaštićeni su kao spomenik prirode.

izdavač:
za izdavača:
urednica:
autori tekstova:

lekta:
fotografije:

karta:
dizajn:
tisk:
naklada:

Crikvenica, studeni 2013. godine

Održavanje radionice i tiskanje letka omogućili su:
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Grad Crikvenica

Suradnik na projektu bila je udruga 4 GRADA DRAGODID

SUHOZIDI KOTORA

Muzej Grada Crikvenice

